
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО ДУХОВНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ВОЛОВОДОВА Олена Володимирівна, кандидат соціологічних наук, провідний науковий співробітник, завідувача сектором проблем економічної соціології Інституту економіки промисловості НАН України, м. Донецьк

Для забезпечення сталого розвитку України необхідним є відслідковування та накопичення знань про новітні світові тенденції, появу нових ідей, моделей майбутнього світової спільноти, форм соціальної самоорганізації, а також ресурсів, потрібних для їх реалізації тощо.

Однією з новітніх є ідея про якісно нову модель (тип) сталого розвитку світової спільноти як духовно-екологічної (ноосферної) цивілізації. Формування цієї моделі, яке відбувається багато в чому на основі змін у світоглядній та науковій постнекласичній картинах світу, а також поява в багатьох країнах світу на локальному рівні нових самоорганізованих соціоекологічних форм життєдіяльності, що свідчать про першорядну значущість духовних ресурсів для розвитку людства в майбутньому, є для України стратегічним викликом. Це актуалізує необхідність розкриття потенціалу унікальних духовних ресурсів українського суспільства, обумовлених приналежністю до Східнослов'янсько-Православної цивілізації, і розробки управлінських механізмів їхнього залучення до процесів сталого розвитку.

Незважаючи на важливу суспільну значимість, проблема духовності українського суспільства є предметом уваги небагатьох вітчизняних учених і досліджуються, головним чином, на теоретичному рівні. Так, очолюваний академіком НАН України Ю. Пахомовим науковий колектив, що спеціалізується на цивілізаційній проблематиці, акцентує, зокрема, увагу на відмінностях типу духовності українського суспільства від західної духовності, а також на питаннях впливу цих відмінностей на процеси соціальної трансформації [42; 43]. Риси специфічної етнічної духовності виявляє О. Донченко [16; 17]. Взаємозв'язок української духовності, державності та владних відносин простежує М. Юрій [45]. Питання про необхідність осмислення духовної єдності людини і природи і долучення до трансцендентного для забезпечення сталого розвитку ставить І. Бистряков [4]. Про діалог культури і природи як умову сталого розвитку пише, з позицій синергетичного цілісного світосприйняття, О. Ральчук [31], проблеми етичного забезпечення сталого розвитку розглядає В. Мельник [25].

Однозначне уявлення про притаманний українському соціуму тип духовності, яка включає взаємопов'язані складові онтологічної і гносеологічної природи, що мають абсолютний характер з питань: що є добро або зло та як пізнавати істину, і надають життю людини та суспільства вищий сенс (1) світоглядну картину світу – сукупність стійких уявлень/знань про світ та його оцінку і пов'язані з цим ідеали, базисні смисложиттєві цінності, зразки моральної поведінки і взаємодії тощо; 2) форми осягнення істини), в літературі відсутні.

Дослідження питань залучення в управлінську практику ресурсів православного типу духовності українського суспільства, що має мобілізувати його для реалізації загальнозначущих цілей розвитку, в Україні на цей час не проводяться. В практиці державного управління належної уваги цим питанням також не приділяється.

Наслідком недооцінки (як науковцями, так і політиками) значущості унікальної православної духовності для життя українського суспільства є наступне: існуюча потужна законодавча база, що через реформовані соціальні інститути повинна створювати соціально-правові засади для інтеграції соціуму та його мотивації до соціально-відтворювальної діяльності та розвитку шляхом залучення духовних ресурсів – як тих, що мають з'явитися завдяки засвоєнню західних базисних цінностей та набуттю західної ідентичності, так і наявних, обумовлених етнічно-національною українською ідентичністю (що вважається інтелектуальною і політичною елітами близькою до західної), не спрацьовує. Більш того, недооцінка в процесі модернізації значущості православного типу духовності українського суспільства та його зв'язку з відповідним типом соціальності, обумовлює інституційну, поглиблює духовну та спричиняє ідентифікаційну кризи.

Таким чином, актуальність розкриття і використання потенціалу духовних ресурсів для України обумовлена не тільки необхідністю підготовки до радикальних змін у зв'язку з тенденцією, що намічається – перехід світової спільноти до якісно нового типу сталого розвитку. Вона викликана також потребою відродити ціннісну єдність та цілісність суспільної свідомості країни, інтегрувати по-різному вмотивовані територіальні групи населення (оскільки розкол суспільства перешкоджає будь-якому типу розвитку) і мобілізувати їхні зусилля для досягнення спільних цілей.

Виходячи із зазначеного вище, представляє значний інтерес розгляд змін у світоглядній та науковій постнекласичній картинах світу, на основі яких багато в чому складаються уявлення про якісно нову модель сталого розвитку людства як духовно-екологічної цивілізації, і появи у різних країнах світу нових самоорганізованих соціоекологічних форм життєдіяльності як осередків ноосфери, які свідчать про формування на глобальному рівні потреби в духовних ресурсах та є викликом для України. Предметом уваги є також деякі унікальні риси православної духовності, залучення потенціалу якої до процесу побудови майбутнього має бути відгуком України на цей виклик.

Світоглядні картини світу Західної і незахідних цивілізацій та їх значення для формування духовно-екологічної моделі сталого розвитку

Численні глобальні кризи – антропологічна, екологічна, енергетична, продовольча, фінансово-економічна та інші, що поставили людство на межу виживання, є результатом техніко-технологічної експансії Західної техногенної цивілізації в різні регіони світу.

У відповідності з базисними цінностями світоглядної антропоцентричної картини світу сучасного західного суспільства, людина розглядається як суб'єкт, що протистоїть природі – об'єкту – та ставиться до неї як до джерела ресурсів. Її призначення полягає у перетворенні природи і підпорядкуванні своїй владі. Ця картина світу ґрунтується також на цінностях індивідуалізму та раціоналізму. Індивідуалізм передбачає самодостатність індивіда як автономної частини цілого, що орієнтується на вільний вибір під свою відповідальність та досягнення особистого успіху (результату), насамперед, матеріального. Раціоналізм – інструментальний – забезпечує досягнення максимально корисного результату: економічну ефективність (матеріальні блага), а науковий – винахід не обмежуваних морально-етичними регуляторами нових технологій, необхідних для доступу до ресурсів природи.

Антропоцентрична світоглядна картина світу, що лежить в основі моделі глобалізації, запропонованої Заходом світовій спільноті, яка реалізується ним у власних інтересах та призводить до численних протиріч, конфліктів, криз, неспроможна забезпечити рівноправне співробітництво і сталий розвиток різних країн-учасниць світового процесу, ідея якого була висунута в Ріо-де-Жанейро в 1992 р. Це свідчить про духовну кризу Західної цивілізації.

Причини цієї кризи, що почали формуватися вже в епохи Відродження-Просвітництва і розкрилися для світової спільноти зі всією очевидністю на стадії постіндустріального розвитку Західної цивілізації в умовах глобалізації, є предметом уваги представників

суспільної думки, насамперед, західних країн, починаючи з часів Першої Світової війни і, особливо, після Другої Світової війни¹.

В нинішній час, коли вплив людства на природне середовище набув планетарного масштабу і має катастрофічні наслідки, та відбулося усвідомлення того факту, що люди Землі пов'язані один із одним і несуть відповідальність за планету як спільний дім, багато вчених і громадських діячів різних країн поділяють точку зору, згідно з якою настає епоха докорінних змін і переходу світової спільноти до нового типу (моделі) сталого розвитку. Від того, яким буде майбутнє світової цивілізації, багато в чому залежать і перспективи розвитку України.

Перехід до нового типу сталого розвитку може здійснюватися двома шляхами, що визначаються розумінням постіндустріального суспільства² [34, с. 32; 37, с. 77 та ін.].

Відповідно до першої точки зору, постіндустріальне суспільство розглядається як продовження, особлива стадія техногенного розвитку, що не вимагає зміни базисних цінностей. Зміни відбуваються лише завдяки новим технологіям – в способі життя, соціальних комунікаціях, відносинах між державами. При такому підході сталий розвиток інтерпретується як пролонгація "сьогоднішнього технологічного прогресу, з деякими природозахисними обмеженнями... Ці тлумачення ведуть до здійснення відомої концепції «золотого мільярда»" [34, с. 32].

Згідно з іншою точкою зору, постіндустріальне суспільство не є продовженням техногенного розвитку, а інтерпретується як початок нового типу цивілізації – духовно-екологічної/ноосферної [37, с. 77]. В літературних джерелах відзначається, що "світоглядні основи нової цивілізації не конфронтують з попередньою парадигмою, але вона має включатися лише як одна з граней до більш широкого цілісного бачення світу" [37, с. 79]. При такому підході "формування постіндустріальної цивілізації має бути пов'язане не тільки з технологічною революцією, але й з духовною реформацією, критикою і переглядом низки колишніх базисних цінностей техногенної культури (її ставлення до природи, культу сили як основи перетворюючої діяльності, ідеалів суспільства споживання, заснованого на зростанні речово-енергетичного споживання та ін.)" [34, с. 32], виробленням нових цінностей, стратегічних цілей людської діяльності та її етичних регуляторів у відповідності з цілісним баченням світу [34, с. 35; 37, с. 78-79].

Духовну реформацію слід здійснювати таким чином, щоб усі незахідні локальні цивілізації³ (як і країни, що їх утворюють, в тому числі Україна) усвідомлювали її

¹Див. про це: [1; 2; 3; 11; 14; 20; 23; 38 та ін.].

²Визначення постіндустріального суспільства не знайшло відображення в концепції сталого розвитку, прийнятій як Порядок денний на XXI сторіччя Конференцією ООН із навколишнього середовища (Ріо-де-Жанейро, 1992), та в Йоганнесбурзької декларації зі сталого розвитку (2002). В науковій літературі також відсутня єдина дефініція сталого розвитку. Тільки на російській мові існує більше 60 визначень сталого розвитку [32, с. 254]. Поширеним є визначення сталого розвитку, що викладене у доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку (МКНСР), яка була представлена Генеральній Асамблеї у 1987 році (також відома як «Доповідь Комісії Брундтланд»). В цьому документі, в основу якого покладено результати чотирирічних досліджень, надане визначення сталого розвитку як такого типу розвитку, що «задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [47]. При цьому розглядаються три компоненти сталого розвитку (як елементи, які взаємно доповнюють та підкріплюють один одного): економічне зростання, соціальний розвиток та охорона навколишнього середовища [30].

³Загальноприйнятої точки зору з питань назв та кількості локальних цивілізацій в науці не вироблено. Так, С. Хантингтон виділяє наступні цивілізації: Західна, Російсько-Православна, Конфуціансько-Китайська, Буддистсько-Японська, Ісламська, Індуїстська, ще остаточно не сформована Латиноамериканська та потенційно можлива Африканська [39]. На думку Ю. Пахомова, С. Кримського, Ю. Павленко та інших українських авторів, цивілізаційну структуру сучасного світу утворюють вісім цивілізацій: Західна або Західноєвропейсько-Північноамериканська, Східнохристиянсько-Євразійська, Латиноамериканська, Мусульмансько-Афразійська, Індійсько-

значущість, необхідність своєї участі та внесення власного вкладу до процесу спільної духовної творчості та побудови майбутнього. Необхідність такої участі зумовлена, з одного боку, унікальністю, а з іншого, можливою універсальною значимістю вкладу кожної локальної цивілізації (так само, як і окремої країни). Багато в чому це пов'язано з тим, що в незахідних цивілізаціях, на відміну від Західної, все ще зберігаються традиційні цінності, які базуються на цілісному (холістичному) баченні світу, існуючому завдяки тій або іншій світовій релігії, що конститує цивілізацію та "фіксує цілісний характер буття" [6, с. 129].

Так, "східна традиціоналістська система цінностей вважає людину включеною до організму природи, немов би розчищеною у ній; вектор людської активності орієнтований не стільки назовні, скільки усередину, на самовиховання, самообмеження, включення до традиції" [34, с. 34]. Крім того, в східних колективістських культурах, наприклад, японській, "особистість визнається нереальною, такою, що не має сутнісного буття" [21, с. 66]. Японський антропологізм, на думку Г. Штейна, проявляється в тому, що розуміння "людини, яка займає свою клітину в межах заданої цілісності", дає нам скоріше «соціальну», ніж онтологічну характеристику індивіда" (цит. за: [21, с. 66-67]). У китайській мові, як показав китайсько-американський антрополог Френсіс Сюй, навіть "немає еквіваленту особистості в західному сенсі" (цит. за: [35, с. 34]).

Згідно з ідеалами православної культури, "рід людський ... лише частина всесвіту – і не може розглядатися окремо від нього" [7, с. 184]. Природний світ "не просто наша власність, але дар Бога-Творця... Православ'я на своєму духовному шляху уникає проблеми людського володарювання над світом... Поневолення природи і безсоромна експлуатація природних ресурсів ідентифікуються з «первісний гріхом» Адама..." [7, с. 192].

На слабку виокремленість суспільств Східнослов'янсько-Православної цивілізації з Всесвіту та прагнення жити в гармонії з природою звертають увагу фахівці з цивілізаційних досліджень. Так, І. Яковенко відзначає, що "фундаментальна особливість російської культури полягає в тому, що вона фіксує досягнутий на сьогодні рівень дроблення синкрезису як останній, а далі протистоїть подальшому його дробленню та в якості абсолютного космічного ідеалу бачить ситуацію, коли світ повернеться до вершин синкрезису" [46, с. 248]. Під ним автор розуміє цілісність, не розчленовану на елементи [46, с. 242]. Він вважає, що "установка на синкрезис являє собою системоутворюючу характеристику. Подальші елементи цивілізаційного коду специфікують цю установку або є похідними від неї" [46, с. 255]. Про українське суспільство М. Юрій пише наступне. "Цьому суспільству є абсолютно чужою ідея, яка пустила коріння на Заході, що природа є пізнавальною системою, успішне вивчення якої дозволяє створювати могутні технології. Світогляд, на якому тримається це суспільство, не передбачає інтенсивного пізнання і освоєння природи, результатом чого є безперервне покращення умов людського існування. Він передбачає, скоріше, стійке співробітництво між природою і суспільством, у ході якого природа не тільки приносить суспільству скромні, хоча і постійні продукти харчування, але одночасно немов би санкціонує, виправдовує суспільний устрій і є його відображенням" [45, с. 676].

Існуючі синкрезисні (цілісні) програми відтворення соціуму не можна скасувати, вважає І. Яковенко. На його думку, це можливо тільки "разом із фізичною загибеллю їхніх носіїв" [46, с. 238].

Південноазійська, Китайсько-Східноазійська, Японсько-Далекосхідна та Тропічна Африка як квазіцивілізаційна спільнота [43]. За відсутності загальноприйнятої термінології, Ю. Пахомов і Ю. Павленко вважають, що Східнохристиянсько-Євразійську цивілізацію, до якої належать Росія, Україна та Білорусь, "також можна називати Православно-Слов'янською, Слов'янською або Східнослов'янсько-Православною. Досить часто, особливо в Росії, підкреслюючи домінування в ній російської мови, її називають просто Російською, або, спираючись на традицію євразійців та неоевразійців, - Євразійською" [29, с. 611].

В християнській культурі, на відміну від східних, природа не сакралізується^{1,2} і не наділяється свідомістю, як, наприклад, у суспільствах індуїстсько-буддійського культурного ареалу. Як відомо, особистість, немов би розчинена у природі (деіндивідуалізована), що є її ідеалом, морально удосконалюється (спасається) шляхом відмови від активного життя, залишаючи спасіння природи Богові.

На відміну від західної культури, для суспільств православної культури ідеалом також не є автономний раціоналістичний індивід, що орієнтується на зовнішнє. Православний ідеал – це особистість іншого типу духовності. Одна з найважливіших унікальних її рис – причетність до особливої цілісності – соборної духовної спільноти всесвітнього масштабу. При цьому особистість не втрачає індивідуальність і свободу волі. Але її активність спрямована не назовні, а, перш за все, на власне перетворення – духовне вдосконалення в стані любові та духовного єднання зі всіма. Ці цінності православної культури не було втрачено навіть в радянський період. Так, духовність розумілася буденною свідомістю як переважання нематеріальних цінностей над матеріальними, а причетність до соборної духовної цілісності існувала в перетвореній формі колективізму. Певною мірою ці цінності залишилися властивими українському суспільству і зараз.

Важко не погодитись з думкою фахівців, які вважають, що пошук в процесі діалогу культур необхідних для всього людства нової системи цінностей та етичних регуляторів може забезпечити "не редукція, а... синтез науки, мистецтва, релігії та філософії, всіх сфер духовної культури" [37, с. 79]. Актуальність цього завдання багато в чому пов'язана з тим, що протягом трьох останніх століть наука і технології розвивалися в межах новоевропейської духовно-культурної традиції та узгоджувалися лише із західною системою цінностей, у відповідності з якою пошук істини не обмежується морально-етичним імперативом. В той же час в східній культурній традиції "істина не відділялася від моральності, і моральне вдосконалення вважалося умовою і підставою для досягнення істини" [34, с. 35-36].

В країнах Східнослов'янсько-Православної цивілізації пізнання також базується на моральних передумовах і має унікальні особливості. "Воно неможливе як чисто розумова діяльність, але являє собою певну синтетичну, цілісну активність, до якої залучаються і думка, і воля, і почуття; і з усіх цих позарозумових складових процесу пізнання вирішальним і найважливішим є любов" [41, с. 179]. Ці положення вивчалися багатьма філософами Срібного віку.

В сучасних умовах антропоцентрична світоглядна картина світу західного походження, що призвела до появи ідеології сцієнтизму, яка стверджує самоцінність та домінуючу роль науки і технології в духовно-культурній сфері та в розвитку суспільства в цілому, все більше виявляє свою неадекватність. Потрібним стає новий незахідний тип інтеграції істини і моральності, коли орієнтирами у виборі певного сценарію розвитку будуть служити "не лише знання, але й моральні принципи, що накладають заборону на небезпечні для людини засоби експериментування ... та ... перетворення" [34, с. 36].

Постнекласична холістична наукова картина світу та досягнення цілісності буття у світових релігіях як основа для формування духовно-екологічної моделі сталого розвитку

Пошуку нової системи цінностей, необхідних світовій спільноті, сприяють зміни, що відбуваються у науці – становлення нової наукової картини світу ("системи уявлень про

¹ Сакралізація (від лат. *sacrum* – священний) – наділення предметів, речей, явищ, людей священним змістом.

² "Християнське розуміння спасіння ... призвело до десакралізації природи, зруйнувавши східний та античний міфи про божествену природу елементів тварного буття" [24, с. 366].

реальність" [28, с. 50]), згідно з постнекласичною парадигмою¹ та її синергетичною методологією.

Наукова картина світу – це "форма теоретичного знання, що репрезентує предмет дослідження науки відповідно до певного історичного етапу її розвитку, форма, за допомогою якої інтегруються і систематизуються конкретні знання, отримані у різних сферах наукового пошуку" [33, с. 197].

В літературі, зокрема учбовій, синергетика визначається як міждисциплінарний напрям наукових досліджень, який "дає принципово нове розуміння процесів розвитку природи і суспільства. В її основі лежать ідеї цілісності ("взаємозв'язку всього з усім"), системності світу, спільних закономірностей розвитку всіх рівнів матеріальної й духовної реальності" [26, с. 73].

На постнекласичному етапі формується уявлення про те, що шлях розвитку науки (на відміну від попереднього періоду, який відзначався спеціалізацією кожної окремої сфери знання та відокремленням наукових дисциплін, що шкодило цілісному баченню світу) характеризується синтезом накопиченого у різних сферах матеріалу і становленням спільного погляду на світ – природу і людство як єдине ціле, що розвивається за спільними законами.

Представники соціально-гуманітарних наук [13, с. 30; 16, с. 66-67; 21, с. 27 та ін.] в своїх дослідженнях починають враховувати той факт, що сучасні теорії природознавства все більше схилиються до визнання дії антропоного принципу як системоутворюючого фактору Всесвіту. "Цей принцип знімає конфлікт між природничим та гуманітарним знанням, розмиває межі конкретних речей і виводить на перший план взаємодію, стосунки між ними" [16, с. 67].

Сутність антропоного принципу (який було сформульовано А. Уолесом, К.Е. Цюлковським, Р. Дике, Г.М. Ідлісом, А.Л. Зельмановим, Б. Картером), пише у своїй книзі "Нелінійний Всесвіт: новий дім для людства" професор МДТУ ім. Н.Е. Баумана, МАІ та МДУ, академік РАПН і Російської академії космонавтики Л.В. Лесков, "полягає у визнанні органічної єдності людини і світу. Границя суб'єкт-об'єкт розмивається, суб'єкт виявляється вбудованим у зовнішній світ. Антропоний принцип стверджує зв'язок між фундаментальними властивостями Всесвіту і фактом існування в ньому людини" [22, с. 292].

Таким чином, постнекласична холистична наукова парадигма знімає онтологічний бар'єр між суб'єктом та об'єктом і "об'єднує стан природного і соціального універсуму" [18, с. 8].

Згідно із гіпотезою, яка розповсюджена серед представників природничих наук, існує єдине поле енергії (енергоінформаційне поле, поле свідомості тощо), фізична природа якого ще не встановлена. За однією з версій – це вакуумне/торсіонне поле. Можливо, єдине поле є джерелом всіх сил та законів природи, всіх явищ Всесвіту. Відповідно до однієї з інтерпретацій єдиного поля, воно присутнє у моделі динамічної структури світу у кожному процесі самоорганізації та має безкінечно велику енергію². Єдине поле являє собою ідеальне

¹ Особливості класичної науки (кінець XVII - перша пол. XIX ст.) визначають концентрацію уваги суб'єкта на об'єкті дослідження. При цьому засоби дослідження об'єкта і все, що характеризує самого суб'єкта, не є предметом дослідницької уваги. В некласичній науці (кінець XIX - середина XX ст.) об'єкт дослідження розглядається лише у зв'язку з тими засобами і дослідницькими операціями, які використовувались суб'єктом для отримання знань про нього. Увага дослідника у постнекласичній науці (остання чверть XX ст.) зосереджується не лише на досліджуваному об'єкті і засобах його дослідження, але й на феноменах власної свідомості – цінностях, які він сам розділяє, усвідомлюючи при цьому причини, через які він мислить, приймає рішення і діє саме так, а не інакше [33, с. 619-636].

² Єдине поле "є провідним центром виникнення потоків часу і сполучених із ним потоків енергії, ... які і визначають виникнення й існування всіх відомих науці структурних елементів Всесвіту. Вибух «речовинної» сингулярної точки, яка належала такому субпростору єдиного поля, ймовірно, привів до виникнення Всесвіту за сценарієм, прийнятим астрофізиком – Великого Вибуху" [6, с. 129].

трансцендентне начало. Воно має творчі властивості і визначає "закони стійкості динамічної структури світу у вигляді структури просторово-часового континууму процесів самоорганізації різних видів матерії, що виникають з єдиного поля" [6, с. 129].

Солідаризуючись з наведеною вище точкою зору, академік РАПН В.О. Чауселі, директор Науково-дослідницького інституту процесів стійкого розвитку ім. М. Мамардашвілі, пише про те, що людина і оточуючий світ "являють собою речові динамічні структури ... єдиного поля". На його думку, людина – це "світопрояв, що об'єднує у собі самоорганізацію ідеального і матеріального начала, ... його цілісність зі світом обумовлена єдиними процесами самоорганізації всіх відомих структурних речовинних утворень (елементарних часток, атомів, молекул і т. ін.), з яких він і світ складаються" [44, с. 123].

На етапі постнекласики розуміння ноосфери («сфери розуму», від гр. *noos* – розум), на відміну від колишнього її розуміння як сфери людського розуму (термін введено до науки у 1927 р. французами Е. Леруа і П. Тейяром де Шарденом), "розширяється до масштабів усього Всесвіту" [15, с. 153]. Ноосфера розглядається як "нова якісна властивість цілісності у розвитку біосфери, людини і світу". При цьому цілісність визнається головною якістю ноосфери [44, с. 122].

В літературі відзначається, що "дані, отримані у квантово-релятивістській фізиці, в сучасних дослідженнях свідомості та інших сферах науки минулого століття, здійснили радикальний вплив на розуміння психіки і людської природи" [13, с. 30]. На думку представників суспільних наук (філософів, соціологів тощо), ці дані "недвозначно підводять до погляду, який відстоювали всі містичні традиції в усі віки: за певних обставин людина може функціонувати і як широке поле свідомості, яке трансцендує обмеження фізичного тіла, ньютонівського простору і часу, лінійної причинності" [13, с. 30]¹. З сучасного стану природознавства, пише Л. Лесков, витікає "неминучість визнання автономності свідомості по відношенню до соми² і неспроможності більш ніж столітніх спроб звести її лише до функції складноорганізованої структури мозку" [22, с. 294]. Це свідчить про надзвичайну значущість в світі свідомості людини. Від її стану залежать етичні регулятори сталого ноосферного розвитку суспільства і природи. Більш того, "будь-які викривлення людської свідомості, які не піддаються етичному контролю, можуть руйнувати гармонію єдиного світу свідомості Всесвіту..." [9, с. 47].

В результаті визнання сучасною наукою свідомості як фізичної реальності, стало можливим говорити про ментальну фізику або квантову фізику свідомості [9, с. 48]. Про те, що свідомість все активніше вводиться до сфери досліджень фізики, свідчить організація на базі Курчатівського інституту РАН (перетвореного на національний дослідницький центр в ході реформи академічної науки, що розпочалася в Росії) когнітивного інституту, який вивчає свідомість людини. Коментуючи факт його утворення, президент Російського наукового центру "Курчатівський інститут", академік РАН Є. Велихов звернув увагу на те, що, вивчаючи "таку сферу, як духовне життя, потрібно враховувати величезний релігійний досвід" [8, с. 3]. З позицій холістичної наукової парадигми це можна пояснити тим, що "релігія фіксує цілісний характер буття у вигляді божественної сутності творення, фактично, самоорганізації всього існуючого і його сталого розвитку" [6, с. 129]. Крім того, незважаючи на те, що постнекласична наука розробляє теорії єдиного поля (трансцендентного Абсолюту) і намагається їх перевіряти, а також зміну аналітичної парадигми пізнання синтетичною, яка відбувається сьогодні [21, с. 26], вона не має доступу до трансцендентного. Жодний інструмент не дозволяє прямо його спостерігати й фіксувати цілісність буття – єдність всіх форм життя у Всесвіті.

"Цілісність, будучи субстанційним³ аспектом системи, - пише Р. Баранцев, - досягається інтуїтивно"⁴. Здатністю до зв'язку із трансцендентним через трансцендування і осягнення

¹ Див. про це також [26, с. 55 та ін.].

² Сома (від гр. *soma*) – тіло.

³ Субстанційний (від лат. *substantia*) – суттєвий, той, що лежить в основі.

⁴ Цит. за: [21, с. 26].

(переживання) цілісності буття, у якому відсутнє протиставлення суб'єкта та об'єкта, володіє людська свідомість.

У традиціоналістських цивілізаціях¹ завдання релігійних систем (що включають унікальні холистичні духовні практики: індуїзм – йогу, китайська та японська духовні традиції – дзен, іслам – суфізм, православ'я – ісихазм тощо, які передбачають неаналітичні форми пізнання істини та осягнення цілісності буття шляхом трансцендування та доступу до трансцендентного Абсолюту), полягає в підтримці у людини через її свідомість причетності до всесвітньої цілісності. Як відомо, в кожній культурі вона інтерпретується по-різному. Отриманий людиною через переживання почуття "хोलістичної реалізації вседності" [40, с. 418]² релігійний досвід причетності до цілісності, який багато в чому не рефлектується, через низку опосередкувань, безумовно, впливає на формування в традиційних суспільствах певного типу особистості (характерні світоглядні картини світу, форми пізнавальної активності, зразки соціальної поведінки, засоби соціальної діяльності тощо), а також становлення суспільного ідеалу.

Як вже відзначалось, у Православ'ї ідеальний тип особистості характеризується причетністю до особливої всесвітньої цілісності – соборної духовної спільноти. Через зв'язок із трансцендентним, що здійснюється "шляхом синергії"³ – координації, узгодженості, співробітництва людських енергій і благодаті" [41, с. 64] (тобто завдяки енергійним взаємодіям незначної сили), ця особистість не прагне прямого зовнішнього підпорядкування природи і суспільства, а перетворюється зсередини у стані любові і духовного єднання з усіма. Риси православ'я, пише В. Зеньковський, відомий представник Руського зарубіжжя (богослов, філософ, психолог і педагог українського походження), це "духовна цілісність і органічний синтез, прийняття світу без нехтування будь-яким боком у ньому, але з тим більшою силою виступаючий задум перетворення натурального порядку буття у благодатний, звернення до свободи людини і подолання індивідуалізму в атмосфері соборності..." [19, с. 25].

Синергетика також визнає роль незначних "мізерних за енергією флуктуацій", які у складних системах Всесвіту, в тому числі таких, що саморозвиваються, людинорозмірних, можуть одномоментно радикально змінити їх структуру у певній точці біфуркації [9, с. 47; 34, с. 35]. В сучасних умовах її завдання, відзначає член комітету постійно діючої у Росії Міждисциплінарної наукової конференції "Етика і наука майбутнього", головний науковий співробітник Інституту сходознавства РАН Т. Григор'єва, полягає у тому, щоб "осмислити закони духовної Еволюції, щоб світ самопізнав себе як Ціле, а не рухався всліпу, захоплюваний то однією, то іншою крайністю" [12, с. 50].

Згідно із постнекласичною науковою картиною світу визнається, що наука та релігія, кожна зберігаючи свою специфіку, "мають можливість підійти до опису буття як єдиної цілісності, доповнюючи один одного у пізнанні" такого неоднозначного і безкінечного за змістом феномену [6, с. 129]. Дослідники відзначають, що союз науки і релігії, необхідний для протидії руйнівним тенденціям техногенної цивілізації [10, с. 92], повинен привести до зміни світогляду, перш за все, творчої і політичної еліти людства. "Наука повинна допомогти політикам зрозуміти, що головним ресурсом суспільства є рівень його духовного розвитку, який визначає сталість життєвої траєкторії ("світової лінії" ...) окремої людини і людства в цілому, інакше світовій спільноті не вийти з кризи" [6, с. 127].

Таким чином, на етапі постнекласики в межах холистичної наукової картини світу складається синергетичне світобачення. Засноване на синтезі досягнень сучасних

¹ До традиціоналістських цивілізацій деякі вчені, наприклад В.С. Стьопін, відносять всі локальні цивілізації, окрім Західної [34].

² Про це пише російський вчений-фізик С. Хоружий, широко відомий завдяки своїм філософським роботам з методології східнохристиянського дискурсу енергії.

³ Поняття "синергія" широко використовувалось у православному святоотецькому богослов'ї, починаючи з IV століття. Це є свідченням того, що православний синергізм набагато старший сучасної синергетики.

природничих наук, здобутих головним чином в західних країнах, і традиційних цінностях східних культур¹, воно дозволяє визнавати Природу як суб'єкта [12, с. 50], розробляти теорії єдиного поля енергії (свідомості тощо), "розглядати будь-які системи не у вигляді незалежних сутностей ..., а як такі, що складаються зі спільних для всіх систем (соціуму і природи) процесів самоорганізації" та розкриває "можливості синергетичного управління процесом розвитку самого себе – людиною, суспільством, людством" [6, с. 128]. В результаті такого багатовимірного підходу, вважають його представники, людство отримує принципову можливість управляти процесами формування ноосфери, що обумовлює "необхідність дотримання законів етики (як законів сталості динамічної структури людини, суспільства і природи) і надзвичайно підвищує значущість світоглядних ціннісно-сміслових (духовних) характеристик свідомості людини (суспільства)" [6, с. 128-129].

Однак становлення постнекласичної холістичної наукової картини світу здійснюється без урахування унікального типу духовності українського та інших суспільств, що утворюють Східнослов'янсько-Православну цивілізацію, та їх духовних ресурсів, які визначаються, насамперед, **розумінням Всесвіту як соборної духовної цілісності, що об'єднує всіх енергією любові. Це є наслідком відсутності концептуальної ідеальної моделі Східнослов'янсько-Православної цивілізації.** За таких обставин модель майбутнього світової спільноти як духовно-екологічної цивілізації, в якій духовним ресурсам відводиться провідна роль, що формується багато в чому на основі постнекласичної наукової картини світу, буде неадекватною як для країн Східнослов'янсько-Православного духовно-культурного ареалу, так і для всієї світової спільноти, бо вона не здатна забезпечити наукову основу залучення їх унікальних духовних ресурсів до процесу спільного сталого розвитку і рівноправного співробітництва з іншими країнами в інтересах всього людства.

У зв'язку із зазначеним вище, особливий інтерес представляють нові соціоекологічні форми життєдіяльності, що самоорганізуються в різних цивілізаційних духовно-культурних ареалах за власною ініціативою людей на основі самобутніх цінностей гармонійного співіснування людини (місцевих громад) та природи.

Самоорганізовані соціоекологічні форми життєдіяльності на локальному рівні як осередки сталого розвитку

В Україні, як і в інших країнах, йде пошук більш природних за своїм змістом соціоекологічних форм життєдіяльності. В їх числі – самоорганізовані екологічні поселення (екосела). Вони отримали розповсюдження у другій половині минулого століття в Англії, Бельгії, Бразилії, Болгарії, Індії, Італії, Канаді, Німеччині, Росії, Румунії, США, Франції, а також в Україні та інших країнах. Це нова форма добровільного об'єднання людей за місцем проживання у громади, які живуть у гармонії з природою². В Україні (за даними 2006 р.) лише читачами книг В. Мегре було утворено 32 екологічних поселення у $\frac{3}{4}$ областей³ [5, с. 3].

¹ В Україні та Росії цей напрям суспільної думки, який має кілька різновидів, називається філософією космізму.

² Наприклад, у Німеччині (Штейнберг) екологічне поселення "Брама життя", спеціально утворене у 1985 р. як міжнародна модель екологічної громади, покликане продемонструвати нову форму спільного проживання. Дуже інтенсивно на Заході проводиться також пошук нової духовності і колективності в рамках численних груп духовного, філософсько-релігійного і релігійного змісту. Вони виражають невдоволеність сучасним суспільством, протест проти надмірного споживання, дегуманізації, зниження емоційності у стосунках між людьми та ін. В рамках цих груп відбувається пошук нових форм об'єднань та колективності – утворюються спільноти людей або комуни, які нагадують перші християнські общини, але мають сучасну специфіку [27, с. 173, 187-188].

³ Деякі з них, а також чимало інших (про які немає надійної статистичної і аналітичної інформації) ґрунтуються на цінностях православної культури.

Однією з форм реалізації на практиці духовно-екологічної моделі сталого розвитку є соціоекополіси. Ідея їх створення, що стала дуже популярною у низці країн Східної і Західної Європи "виникла як спроба сформувавши своєрідну альтернативу техногенній концепції міст-заводів" [32, с. 910]. В Україні вона втілюється у м. Рені Одеської області у рамках проекту "Місто, благодатне для життя дітей".

В літературі відзначається, що "соціоекополіс є територіальною структурою, яка може забезпечити створення якісно нового середовища розвитку в межах юридичної компетенції територіальної громади. Фактично це передбачає формування осередків ноосфери в межах муніципальних утворень і їх асоціацій" [32, с. 911], що діють як територіальні корпорації, з максимальним залученням громадян й економічних суб'єктів до вирішення соціально-економічних проблем в рамках комплексних програм розвитку регіону [32, с. 910-913].

Розроблений українськими вченими проект "Соціоекополіс" включає сім ключових напрямів, в їх числі – духовний розвиток територіальної громади. В межах цього напрямку передбачається "створення і посилення соціально-корпоративного потенціалу громади", тобто її вмотивованості як необхідної умови активізації діяльності "шляхом розвитку культурних традицій, етики, духовності, психологічних методик спілкування" [32, с. 912].

Таким чином, поява у різних частинах світу, в тому числі в Україні, нових соціоекологічних форм життєдіяльності – осередків ноосферного розвитку, за ініціативою самих громадян, в процесі самотворчості і самопереорієнтації первинних локальних спільнот, свідчить про наявність тенденції коеволюційного розвитку людства – у діалозі з природою. Зрозуміло, що в країнах різної цивілізаційної приналежності цей діалог має свої унікальні особливості.

При розробці стратегій розвитку України, які мають забезпечити її перехід до постіндустріального суспільства та становлення як суб'єкта сталого розвитку, що вносить свій вклад до загальносвітового прогресу, необхідно враховувати наступне.

1. Існування духовної кризи Західної техногенної цивілізації, орієнтованої на споживання. Про наявність такої кризи свідчить запропонована Заходом в односторонньому порядку світовому співтовариству модель глобалізації, яка реалізується ним у своїх власних інтересах. Ця модель, в основі якої – антропоцентрична світоглядна картина світу сучасного західного суспільства, що протиставляє людину природі як джерелу ресурсів та базується на цінностях індивідуалізму (приматі частини, тобто індивіда, над Універсумом – світовим цілим) і раціоналізму, орієнтованих на зростання споживчих стандартів, які не обмежені морально-етичним імперативом, породжує численні глобальні кризи. Вона неспроможна забезпечити рівноправне співробітництво та сталий розвиток усіх країн світу.

2. Зміни, що відбуваються в світоглядній та науковій постнекласичній картинах світу. Вони свідчать про такі тенденції як:

а) формування на основі синергетичного підходу холістичного (цілісного) сприйняття світу, в якому знімається бар'єр між суб'єктом та об'єктом пізнання, а також визнається, що людство і природа мають єдину динамічну структуру процесів самоорганізації та розвиваються за спільними законами; визнання автономності свідомості людини по відношенню до тіла і неспроможності більш ніж столітніх спроб звести її лише до функцій мозку. Це обумовлює зростаючу значимість якісних характеристик людської свідомості – ідеалів та базисних цінностей, моральних норм та ін., тобто духовних ресурсів;

б) формування нових уявлень про прогрес людської цивілізації та його розуміння як духовного, а не науково-технічного;

в) зростаюча значимість релігії в суспільстві, що формує цінності і моральні норми, які не протиставляють людину природі, і дають їй уявлення про світ як цілісну систему, забезпечуючи при цьому через духовні практики, тобто неаналітичним шляхом, доступ до трансцендентного як джерела духовної творчості.

3. Становлення численних осередків ноосфери – екологічних поселень та соціоекополісів, які формуються "знизу" (в різних частинах світу, в тому числі в Україні) на первинному рівні соціальної самоорганізації, в процесі самотворчості та самопереорієнтації

локальних спільнот у режим діалогу з природою, який має у кожній цивілізації свої унікальні особливості.

4. Перехід світової спільноти до духовно-екологічного (ноосферного) типу сталого розвитку дуже ймовірний в середньостроковій перспективі (за 25-30 років), що зумовлює першочергову значимість духовних ресурсів.

5. Становлення постнекласичної холистичної наукової картини світу, на основі якої багато в чому формується модель майбутнього світової спільноти як духовно-екологічної цивілізації, в якій духовним ресурсам відводиться провідна роль, здійснюється без урахування православного типу духовності українського суспільства та залучення його унікальних духовних ресурсів, що є **наслідком відсутності концептуальної ідеальної моделі Східнослов'янсько-Православної цивілізації, а на її основі – концептуальної ідеальної цивілізаційно-національної моделі українського суспільства**. За таких обставин модель майбутнього світової спільноти як духовно-екологічної цивілізації буде неадекватною для України (а також всієї світової спільноти), бо вона не здатна забезпечити наукову основу залучення її унікальних духовних ресурсів до процесу сталого розвитку і рівноправного співробітництва з іншими країнами світу в інтересах всього людства. Це буде свідчити про неспроможність України адекватно реагувати на виклики часу та бути суб'єктом як власного сталого розвитку, так і світової спільноти.

6. Необхідність розкриття та залучення унікальних духовних ресурсів, визначених православним типом духовності українського суспільства, що зумовлюють його роль як суб'єкта історії. Значимість духовних ресурсів – ідеалів, які ніхто не заперечує, базисних цінностей, форм осягнення істини, норм вищого абсолютного порядку тощо визначається, перш за все, внутрішніми потребами країни. Тільки ці ресурси можуть бути базою для соціальної інтеграції, вироблення стратегічних цілей якісно нового типу сталого розвитку і засобів їхнього досягнення. Крім того, дані ресурси повинні стати підставою для формування за участі України цілей розвитку планетарного масштабу та розробки шляхів їх реалізації, що забезпечать перехід світової спільноти до духовно-екологічного типу сталого розвитку.

Виходячи з викладеного вище, доцільним є наступне.

1. Обов'язкове включення до стратегій, концепцій, програм та планів (державних, регіональних, муніципальних тощо), що передбачають розвиток різних сфер життя українського суспільства, самостійного напряму зі створення умов для формування духовної людини та духовного вдосконалення суспільства.

1.1. Переорієнтація всієї системи освіти на виховання духовної людини, формування ноосферного світогляду, розвиток духовних здібностей – інтуїтивного та духовного видів інтелекту, цілісного (синтетичного) творчого мислення, здатності навчатися та мислити спільно тощо.

З метою посилення орієнтації системи освіти на розвиток духовних здібностей у громадян України, доцільно переглянути систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію освіти і основні напрями її розвитку у першій чверті XXI століття, що містяться у Національній доктрині розвитку освіти [36] та внести зміни до її змісту, а також до змісту нормативно-правових актів, що забезпечують впровадження доктрини. Вони повинні акцентувати увагу на формуванні свідомості людини щодо здобуття у процесі освіти на протязі всього життя духовних здібностей, а не лише інтелектуальних.

1.2. Розробка нового нормативного акту "Основні напрями соціальної політики на період до 2015 р." повинна здійснюватися з виокремленням положень, які регламентують виховання у людини духовних якостей та ноосферного світогляду.

2. Наукове забезпечення своєчасної підготовки переходу українського суспільства до духовно-екологічного типу сталого розвитку.

За результатами конкурсів на основі державного замовлення, за участю благодійних фондів та інших зацікавлених сторін, науковим колективам, які слід сформувавати з представників різних галузей знання, доцільно доручити, зокрема, наступне.

2.1. Розробити соціологічну концептуальну ідеальну модель Східнослов'янсько-Православної цивілізації (бажано у співпраці з фахівцями Росії та Білорусі, що спеціалізуються на цивілізаційній проблематиці), і на цій основі – концептуальну ідеальну цивілізаційно-національну модель українського суспільства, які повинні відтворити унікальність їх певних рис¹. Створення цих моделей у подальшому дозволить:

- розробити методичні процедури діагностування існуючого стану та потенціалу духовних ресурсів у різних сферах життєдіяльності українського суспільства;
- здійснити прогностичну розробку стратегічних духовних орієнтирів сталого розвитку України на середньострокову перспективу – 25-30 років;
- розробити оригінальні технології поетапного залучення та подальшого розвитку духовних ресурсів в різних сферах життєдіяльності українського суспільства через відповідне реформування соціальних інститутів та переорієнтацію систем управління зі стратегічної мети зростання споживчих стандартів і досягнення добробуту індивідів на мету духовного вдосконалення особистості, спільнот, колективів та суспільства в цілому і його коеволюційного розвитку – у діалозі з природою.

2.2. Дослідити на базі проекту, що реалізується в м. Рені Одеської області, (у порівнянні із закордонним досвідом) можливості ноосферного розвитку міст в межах соціоекополісів на основі власних духовних ресурсів (цінностей та ін.), виявити унікальні чинники, що забезпечують їхнє становлення в Україні, а також доцільність реалізації експериментальних (пілотних) проектів такого типу.

2.3. Вивчити досвід життєдіяльності екологічних поселень (селищ) в Україні, їх унікальні особливості (які відрізняються від закордонних), а також проблеми, що перешкоджають розвитку, та можливості їх вирішення.

2.4. Розробити пропозиції щодо створення умов, необхідних для проведення моніторингу підготовки поетапного переходу українського суспільства до духовно-екологічного (ноосферного) типу сталого розвитку.

3. Проведення за методикою Г.П. Щедровицького, яка може дати швидкий результат, серії семінарів на тему: "Духовний потенціал України: можливості його залучення для інтеграції суспільства та переходу до духовно-екологічного типу сталого розвитку". До числа учасників семінару необхідно включити представників різних верств українського суспільства – етнічних, професійних, конфесійних (в тому числі священнослужителів) та ін., що проживають в різних регіонах країни. Ця методика шляхом специфічної діалогової процедури дозволяє організовувати колективний холістично спрямований пізнавальний процес, що призводить до узгодженості, творчого злиття свідомостей та отримання багатомірного знання.

За матеріалами роботи семінарів доцільно підготувати для органів державної влади підсумковий документ, що має містити конкретні пропозиції та управлінські механізми їх поетапного втілення.

4. Створення при вищих органах державної влади України Центру стратегічного розвитку з метою підготовки проектів управлінських рішень стратегічного значення з питань розвитку різних сфер життя українського суспільства та держави в цілому на підставі відстеження та урахування світових тенденцій і перспектив розвитку людства, зокрема, у рамках духовно-екологічної моделі.

Література.

1. Бауман З. Индивидуализированное общество. – М.: Логос, 2002. – 390 с.

¹ Шляхи вирішення цих завдань не є простими. Це пов'язано з тим, що для відтворення унікальних рис православного типу духовності, якому притаманний енергійний дискурс любові, західний тип раціональності (заснований на бінарній логіці причинно-наслідкових епістемологічних схем) не є адекватним.

2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
3. Бодрийяр Ж. Общество потребления. – М.: Республика: Культурная революция, 2006. – 269 с.
4. Быстряков И.К. Социальные факторы обеспечения эколого-ориентированного развития экономики // Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник / Под ред. проф. Л.Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2007. – С. 943-962.
5. Быть добру. Международная ежемесячная газета. – 2006. – №8. – с. 3.
6. Ванярко В.Г. Поиск законов устойчивости в неустойчивом мире: стратегии избавления человечества от самоуничтожения // «Дельфис. Ежегодник». Материалы II Всероссийской международной конференции «Этика и наука будущего. На пути к духовно-экологической цивилизации». – М., 2002. – С. 126-131.
7. Варфоломей, патриарх. Приобщение к таинству: Православие в третьем тысячелетии / Всевятейший Вселенский Патриарх Варфоломей. – М.: Эксмо, 2008. – 368 с.
8. Велихов Е. Чтобы не уничтожить самих себя. Интервью // Аргументы и факты. – 2010. – №5. – с. 3.
9. Волченко В.Н. Целостное миропонимание и экоэтика XXI века // «Дельфис. Ежегодник». Материалы II Всероссийской международной конференции «Этика и наука будущего. На пути к духовно-экологической цивилизации». – М., 2002. – С. 46-52.
10. Гайденок П.П. К проблеме становления новоевропейской науки // Вопросы философии. – 2009. – №5. – С. 80-92.
11. Гвардини Р. Конец Нового времени // Вопросы философии. – 1990. – №4. – с. 127-162.
12. Григорьева Т.П. Метафизика Земли (посвящается памяти Сергея Павловича Курдюмова) // Дельфис. – 2010. - №1. – С. 47-51.
13. Гуревич П.С. Феномен деантропологизации человека // Вопросы философии. – 2009. – №3. – С. 19-31.
14. Джекобс Д. Закат Америки. Впереди Средневековье. Пер. с англ. – М.: Изд-во "Европа", 2006. – 264 с.
15. Дмитриевский И.М. Фундаментальная роль реликтового излучения Вселенной // «Дельфис. Ежегодник». Материалы II Всероссийской международной конференции «Этика и наука будущего. На пути к духовно-экологической цивилизации». – М., 2002. – С. 148-153.
16. Донченко Е.А. Фрактальная психология (Доглубинные основания индивидуальной и социальной жизни). – К.: Знання, 2005. – 323 с.
17. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): Монографія. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
18. Дорогунцов С., Ральчук О. На вістрі цивілізаційних проблем // Вісник НАН України. – 2005. – №5. – С. 3-19.
19. Зеньковский В., протопресвитер. Смысл православной культуры / Сост., предисл. В.Л. Шленова. – М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2007. – 272 с.
20. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 608 с.
21. Колесниченко Ю.В. Личность в евразийстве. Гносеологические основания. – М.: Альфа-М, 2008. – 144 с.
22. Лесков Л.В. Нелинейная Вселенная: новый дом для человечества. – М.: ЗАО "Издательство "Экономика"", 2003. – 446 с.
23. Маркузе Г. Одномерный человек. – М.: «REFL-book», 1994. – 368 с.
24. Мейендорф Иоанн (протоиерей). Введение в святоотеческое богословие. – Минск: Лучи Софии, 2007. – 384 с.
25. Мельник В.Л. Проблемы этики в обеспечении устойчивого развития // Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник / Под ред. проф. Л.Г. Мельника

- (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2007. – С. 990-1007.
26. Немировский В.Г. Социология: учеб. – М.: Проспект, 2010. – 544 с.
27. Новоженнова И.С. Глобализация в сфере сознания и новые религиозно-духовные поиски европейцев // Процессы глобализации: экономические, социальные и культурные аспекты: Пробл.-темат. сб. / РАН ИНИОН. – М.: 2000. – с. 156-190.
28. Отрешко Н. Субъект, метод познания, картина социального мира в классической, неклассической, постнеклассической социологии // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2009. – №4. – С. 43-55.
29. Пахомов Ю.Н., Павленко Ю.В. Заключение // Цивилизационная структура современного мира. В 3-х томах. Том 3, кн. II. – К.: "Наукова думка", 2008. – С. 607-635.
30. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию, принятый 26 августа - 4 сентября 2002 года, г. Йоханнесбург. Режим доступа: http://www.un.org/russian/conferen/wssd/docs/plan_wssd.pdf.
31. Ральчук А.Н. Устойчивое развитие – цивилизационный диалог природы и культуры // Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник / Под ред. проф. Л.Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2007.- С. 1030-1048.
32. Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник / Под ред. проф. Л.Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2007. – 1120 с.
33. Степин В.С. Теоретическое знание. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 744 с.
34. Степин В.С. Проблема будущего цивилизации // Будущее России в зеркале синергетики / Под ред. Г.Г. Малинецкого. – М.: КомКнига, 2006. – С. 28-38.
35. Торчинов Е.А. Введение. Судьбы западной философии на рубеже III тысячелетия // Торчинов Е.А. Пути философии Востока и Запада: познание запредельного. – СПб: "Азбука Классика", "Петербургское Востоковедение", 2007. – с. 7-44.
36. Указ Президента України "Про Національну доктрину розвитку освіти" від 17.04.2002 №347/2002 // Офіційний вісник України №16, стор. 11, ст. 860 від 03.05.2002.
37. Фотиева И.В. Сущность и перспективы духовно-экологической цивилизации // «Дельфис. Ежегодник». Материалы II Всероссийской международной конференции «Этика и наука будущего. На пути к духовно-экологической цивилизации». – М., 2002. – С. 77-80.
38. Фромм Э. Иметь или быть. – М.: Мысль, 1994. – 314 с.
39. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. – 603 с.
40. Хоружий С.С. О старом и новом. – СПб.: Алетейя, 2000. – 477 с.
41. Хоружий С.С. Опыты из русской духовной традиции. – М.: Издат. дом "Парад", 2005. – 448 с.
42. Цивилизационная структура современного мира / Под ред. Ю.Н. Пахомова, Ю.В. Павленко / В 3-х т. – Киев: Наук. думка, 2006-2008.
43. Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Ю.Н. Пахомов, С.Б. Крымский, Ю.В. Павленко и др. Под ред. Ю.Н. Пахомова. – Киев: Наук. думка, 2002. – 632 с.
44. Чкаусели В.О. Планетарная программа развития ноосферных процессов как основа цивилизационной безопасности // «Дельфис. Ежегодник». Материалы II Всероссийской международной конференции «Этика и наука будущего. На пути к духовно-экологической цивилизации». – М., 2002. – С. 121-126.
45. Юрій М.Ф. Соціокультурний світ України: Монографія. – Видання 2-е. – К.: Кондор, 2004. – 738 с.
46. Яковенко И. Теоретические основания цивилизационного анализа России // В поисках теории Российской цивилизации: памяти А.С. Ахиезера. – М.: "Новый Хронограф", 2009. – С. 224-260.

47. Report of the World Commission on Environment and Development "Our Common Future", 4 August 1987. Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N87/184/67/IMG/N8718467.pdf>.

УДК 130.122:504

Проаналізовано зміни у світоглядній та науковій постнекласичній картинах світу, що обумовлюють потребу в духовних ресурсах, необхідних світовій спільноті для переходу до духовно-екологічної моделі сталого розвитку. Показано, що формування цієї моделі здійснюється без урахування православного типу духовності українського суспільства та залучення його унікальних духовних ресурсів. Викладено пропозиції щодо підготовки переходу України до духовно-екологічної моделі сталого розвитку.

Ключові слова: духовно-екологічна модель сталого розвитку, тип духовності, духовні ресурси.

Проанализированы изменения в мировоззренческой и научной постнеклассической картинах мира, которые обуславливают потребность в духовных ресурсах, необходимых мировому сообществу для перехода к духовно-экологической модели устойчивого развития. Показано, что формирование этой модели осуществляется без учета православного типа духовности украинского общества и вовлечения его уникальных духовных ресурсов. Изложены предложения, направленные на подготовку перехода Украины к духовно-экологической модели устойчивого развития.

Ключевые слова: духовно-экологическая модель устойчивого развития, тип духовности, духовные ресурсы.

The changes in modern and scientific postnonclassical world outlook are analyzed. These changes stipulate need for spiritual resources that are indispensable for world community for transition to spiritual-ecological model of sustainable development. It is demonstrated, that the formation of this model implements disregarding of orthodox type of spirituality of the Ukrainian society and without involvement of its unique spiritual resources. The proposals aimed at preparation of transition of Ukraine to spiritual-ecological model of sustainable development are justified.

Keywords: spiritual-ecological model of sustainable development, type of spirituality, spiritual resources.

Надійшла до редколегії 05.08.2010 р.

© Воловодова О.В., 2010